

Književna poročila.

Ivan Cankar, Volja in moč. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1911. 8°. 127 str. Cena broš. 2 K, vez. 3 K.

Tri povesti je spisal Cankar, vsako je označil z ženskim imenom, vse tri pa je združil pod skupnim naslovom „Volja in moč“. Staro kakor človeštvo je pač vse, kar se poraja v misleči glavi ob zvoku teh dveh besed; nekaj večnega puhti iz njih in menda ga ni umetnika, ki se ni na kakršenkoli način bavil s problemi, izvirajočimi iz tisočkrat se izpreminjajočega razmerja med voljo in močjo. Samo na najvišjih vrhuncih in v nižavah se včasih oba pojma dejansko vjemata. Blagoslovljen izbranec kakor Goethe je menda imel toliko moči, da je v blaženih časih lahko izvršil, kar je zahtevala njegova silna volja. Zdrav kmetič noče več nego more, pa mu zadostuje moč za vso njegovo voljo. V tisočerihi ljudeh si nasprotujeta volja in moč, ali njih duše se ne zavedajo tega, pa žive primeroma mirno in pogostoma celo srečno. Ali še človek občuti, da zaostaja moč za voljo in se ta ne more potolažiti z zaničljivo gesto, se življenje lahko prelevi v dosmrtno trpljenje in se iz mučnega spoznanja porajajo pretresljive tragedije. Filozofi imajo prvo besedo, kadar gre za take probleme in čast jim, če jih rešijo z vsem znanstvenim programom na podlagi obsežnih študij in bistrornih eksperimentov. Hvaležni jim bomo za vse analize in definicije. Ali od umetnika pričakujemo nekaj drugega. Povest se lahko dotika modroslovja, vendar pa ni modroslovna študija; če bi bila znanstvena disertacija, bi bila lahko veliko vredna, ali umetniška ne bi bila. Cankar pa je spisal tri povesti. Če mu imajo učenjaki kaj oporekati, naj opravijo z njim, kakor jim velewa srce in njihova pravila; za sodbo o pisateljevem delu bodo njihovi ugovori brez pomena. Ibsenu so dokazali, da je bila slika bolezni, ki je spravila Norinega prijatelja v prezgodnji grob, popolnoma zgrešena; Shakespeare je raztegnil morje do češkega „obrežja“. Medicinci ne bodo izpremenili svojih nazorov o pojavi, kateremu pravijo tabes dorsalis, geografi niso hoteli popraviti zemljevida Evrope, ali Shakespearova in Ibsenova dela niso izgubila svoje veljave, kakor je sveto-pisemska geneza lepa za vse čase, čeprav je vsaka njena beseda znanstveno ovržena.

Glavni naslov Cankarjeve knjige je primeren, ker se ponavljajo vprašanja volje in moči v vseh treh povestih, toda ne kakor problem, ki bi se imel po avtorjevem namenu izčrpati v njih. Tri slike nam je podal, a lahko bi jim pridružil z enakim naslovom še sto drugih, vsako različno od vseh ostalih. Petošolec, ki je šel v vodo, ker ni mogel biti več prvi v šoli, a drugi ni hotel biti, je občutil vso težo nasprotja med voljo in močjo, pa ga je razrešil na najenostavnejši način. Jakob Jerebičar je potreboval veliko več časa, da je spoznal pamanjkanje moči. Tudi on si je končno sam ustavil življenje; ali njegova povest, čudovito podobna študentovi zgodbi, je bila vendar vse drugačna. Miha Jošt, ki je taval med Fanny in Miro, pa izgubil obe, sploh ni imel volje; slabotnež je bil, a vedel je čisto natanko, da nikdar ne stori tistega, kar bi rad. Polno želja mu je bilo srce, duša polna hrepenenja, ki pa se nikdar ni povzpelo do hotenja, a ko se mu je končno v temni globočini dvignila senca volje, je bilo vse prepozno. Hrepenenje je nosil tudi Štefan

Bratina v sebi; čarodejno hrepenenje, iz katerega so vstajale krasne sanje, je bilo tako veliko, da poleg njega ni bilo prostora za voljo in je moralo ostati neplodno, ker še tista moč, ki jo je fragmentarno nosil v prsih, ni vedela kaj početi . . . Same tragične slike je zbral Cankar v knjigi svojih treh ženskih imen, tragične, dasi se reže v njih tuptam satirski obrazi in prhajo preko njih odsevi smešnosti in klavernosti. Nekaj težkega je v vseh teh povestih, tako težkega, da prizadeva čitatelju vsebina bolečine in oblika muke. Tistim Cankarjevim knjigam prištevam „Voljo in moč“, ki jih je treba vsaj dvakrat čitati, kakor zlasti „Nino“, da se morejo misli prilagoditi tistemu razpoloženju, ki ga zahteva pisatelj. Polna pesimizma je od konca do kraja in človek, ki pozna Cankarja v vsakdanjem življenju, polnega bojevitosti in vere v bodočnost, izrazitega optimista, gleda tukaj uganki v oči. Pa vendar je vse naravno in logično: Bodočnost sledi sedanjosti in kar pride, bo le tedaj zdravo, če okreva, kar je sedaj bolno in izgine, kar je neozdravljivo. Tudi umetnik ima pravico, da diagnosticira in Cankar je v tem oziru neprizanesljiv. Morda povzroča njegova brezobzirnost še več upora kakor težave, ki jih včasih prizadeva njegov simbolizem čitatelju, pa se prelija moralna nevolja v estetsko. Res je, da se Cankarjevi spisi ne morejo čitati, še manj pa uživati z duhom utrujenim od vsakdanjega dela in nazoni o njegovem načinu pripovedovanja in opisovanja, ki je tako strogo enoten, da govore vsa usta vseskozi s Cankarjevim jezikom, se lahko razhajajo. Bistveno se mi to ne zdi. Menim pa, da se nihče, ako čita to knjigo s počitim duhom, ne bo mogel ubraniti onih vtiskov, ki jih je avtor nameraval. Mesta so v tej knjigi, kakor da niso napisana s peresom, temveč naslikana s čudnimi barvami, in čudovito razpenja Cankarjeva fantazija svoja krila. Mogočno se to spaja v zaključni viziji, v kateri se visoko nad vso turobnost današnjega dneva vzdiguje nepremagljiva, poletna vera v zmago. Kakor luč v učiteljevi sobi na „Klancu“, tako razodevajo tukaj jezdec v oblakih, podeči se od juga proti severu, to silno pisateljevo vero. Vse drugačen in vendar tak je ta konec kakor tisti v Zolovem „Rimu“. „V gorah je grmeč odmevala zmagoslavna pesem o prihodnosti . . .“ To je Cankarjev evangelij.

E. Kristan.

Domen. Narodna igra s petjem v petih dejanjih. — Po Jos. Jurčiču spisal Ivan Česnik. (Zbirke „Ljudski oder“ 1. zvezek.) V Ljubljani 1911. Založila Kat. bukvarna. 8°. 86 str. Cena 80 vin.

Odkod bi si jemali naši dramaturzi snovi, če bi bil Jurčič pisal ljudske igre? To vprašanje mi je bilo najprej v mislih, ko sem izvedel o dramaturganem Domnu. Najboljše tipe je posnel že Govekar, a preostalo jih je še nekaj, ki nestrpno čakajo dramatikov. Zakaj ljudska snov mika dramatika in občinstvo; čim jačja je osebnost, tem bolj vleče. Čudim se, da ni še nobeden naših Shakespearov porabil „Kozlovske sodbe v Višnji gori“ za burko. To bi bil glediški dogodek, ko bi kot glavna izmed prizadetih „oseb“ nastopil na odru objestni kozel Lisec!

A šalo v stran! Ivan Česnik si je izbral resno snov in je spisal tudi resno narodno igro. Junak drame, nesrečni Domen, je dobro označen in splošnemu okusu bodo ugajale vse poteze njegovega značaja: tiste, ki mu jih je Jurčič ustvaril, i tiste, ki mu jih je Česnik dodal. Sicer pa je tudi Česnikov Domen v bistvu Jurčičev, le dejanje se od početka manj, proti koncu pa vedno bolj oddaljuje od Jurčičeve povesti, tako da vidimo ob sklepu 5. dejanja na odru srečen parček, Domna in Anko, dočim se v povesti dejanje vse bolj tragično končava. Česnik je spravil v igro nekaj novih motivov, ki pospešujejo razvoj in primerno vozljajo zaplet. Tako n. pr. pripade beraču Urhu dokaj važnejša vloga, kakor jo ima v